

Уводна реч іосіујућих уредника

Потреба за стицањем знања никада није била тако видљива и изражена као данас, у првој половини 21. века. Замашна сума научних знања, усложњавање послова, продужење животног века, високоразвијене информационо-комуникационе технологије, као и употреба вештачке интелигенције у све ширем дијапазону деловања условљавају појачану потребу за интензивним прикупљањем информација и знања, њиховом брижљивом селекцијом и критичким промишљањем. Радни, здравствени, легислативни, политички, породични, економски, еколошки и доколичарски изазови, дубоко уткани у фину мрежу савременог живота, намећу неопходност целоживотног учења и образовања. Зато не изненађује да у савременим друштвеним наукама, посебно онима које се баве проучавањем целоживотног учења и образовања, као и учења и образовања одраслих, границе, како оне територијалне, тако и дисциплинарне – бледе, постају порозне и променљиве, па отварају простор за веома сложена, комплексна тумачења.

Целоживотно учење и образовање, и уз то учење и образовање одраслих, интензивно су и дубоко испреплитане активности које се сагледавају из различитих научних перспектива. Као њихови важни аспекти/димензије издвајају се темпорални аспект (вертикална димензија), спацијални аспект (хоризонтална димензија) и интегративни аспект (димензија дубине). Основна питања, у вези са целоживотним учењем и образовањем и учењем и образовањем одраслих, на која се у последње две деценије ставља посебан истраживачки фокус, јесу:

- разумевање, концептуализација, методолошке и теоријске основе на које се ослањају истраживачи целоживотног учења и образовања, као и учења и образовања одраслих, како би осветлили неке од њихових специфичних аспеката;
- дефинисање и терминолошко разграничавање појмова целоживотно учење и образовање, учење и образовање одраслих и њихова повезаност са онтолошким и епистемолошким позицијама истраживача;
- ослањање на традиционалне научне дисциплине и праксе, а посебно када су у питању различити приступи, инклузивност и релевантност учења и образовања у различитим контекстима;
- политике и развој политика целоживотног учења и образовања и учења и образовања одраслих;
- развој нових програма и развој методике целоживотног учења и образовања и учења и образовања одраслих;
- различити изазови условљени променама, који се јављају у области целоживотног учења и образовања и учења и образовања одраслих (пандемија вируса корона, промене у домену екологије и одрживог развоја, примена информационо-комуникационих технологија и вештачке интелигенције и др.).

Овај тематски број часописа *Иновације у настави* рефлектује такве савремене тенденције и наглашава холистичку перспективу у проучавању целоживотног учења и образовања. Аутори су целоживотног учењу и образовању, стављајући их у различите (теоријске, дисциплинарне, емпиријске, географске, културолошке и др.) контексте, дали ново, савремено виђење и отворили простор за даља промишљања и истраживања.

Кроз историјску, политичку, економску и хуманистичку перспективу Микулец у тексту „Теоријски модели и концепти целоживотног учења” даје критички осврт на постојеће modele и указује на мултидимензионалност самог концепта, при чему посебно апострофира економску, персоналну и демократску димензију. Користећи те димензије, али и постојеће modele, као основу за разумевање холистичког модела, Микулец указује на његова три основна обележја: целоживитност, обухватање различитих аспеката живота и фокусираност на учење. У концептуалном раду „Експертиза на радном месту: целоживитно стремљење ка еминенцији у професионалној пракси” Мартинез и сарадници излажу принципе за постизање професионалне еминенције у радним окружењима спајањем литературе из психологије, образовања одраслих и неуронауке. Они истичу да је пут ка еминенцији у одређеној области целоживитан и обележен комбинацијом способности да се превазиђу недаће (отпорност и упорност), обимном и намерном праксом, развојем психосоцијалних вештина и одређеном количином урођеног талента. Мартинез и сарадници посебно наглашавају да уз непоколебљиву упорност и веру у своје способности да уче и напредују, уз подршку ментора, као и константно усмеравање и вежбање, појединци могу постати еминентни агенти промена који трансформишу своје области и постављају нове стандарде изврсности. Рокас-Алфаро је представио неформалне интервјуе као методу квалитативног прикупљања података у истраживању дизајна наставе, нарочито у андрагошким интервенцијама везаним за целоживитно учење на радном месту. Ослањајући се на аутоетнографску рефлексију, рад описује како неформални интервјуи осликавају реалне сложености употребе језика и комуникације на радном месту на начине које формални интервјуи могу пропустити због ослањања на ретроспективну рефлексију учесника. Неформални интервјуи пружају детаљне, реалне увиде у нова радна понашања, комуникационе изазове и могућности учења. Они допуњују формалне интервјуе и пружају богатије податке за креирање ефикаснијих андрагошких интервенција у вези са целоживитним учењем на радном месту. У тексту о природи ефеката генеративне вештачке интелигенције, као и аутоматизације и аугментације вештачке интелигенције, на целоживитно учење, ауторке Покимица и Синковић истакле су водеће идеје о целоживитном учењу и вештачкој интелигенцији о којима се расправља у савременој литератури и указале на правце актуелних концептуалних дебата и полемика, фокусирајући се на високо образовање и радна окружења. Налазе су организовале у три правца: 1) дигитализација и технолошка трансформација целоживитног учења; 2) самостално учење, генеративне вештачке интелигенције и ChatGPT, и глобални контексти; и 3) развој човека и приступ способностима у целоживитном учењу. Осим широког спектра корисних ефеката вештачке интелигенције, ауторке Покимица и Синковић такође указују на важност укључивања социјалних и хуманистичких теоријских оквира, осим техноструктуралних и економских, који су присутнији у литератури, као и њихово тестирање на будућим узорцима. Рад ауторке Овесни и сарадница разматра целоживитно учење као истраживачки проблем у европским часописима кроз три истраживачка питања која се тичу његове преваленције, предмета истраживања у радовима везаним за целоживитно учење и образовање и типа истраживања. Како би одговориле на ова питања, ауторке су спровеле систематски преглед литературе. Анализа је обухватала чланке објављене у европским часописима од 2019. до 2024. године – укупно 326 текстова распоређених у 125 европских часописа. Утврђено је да аутори из Европе и Америке најчешће разматрају тему

целоживотног учења у европским часописима, да је већина истраживања фокусирана на питања везана за политике целоживотног учења и да је већина радова теоријска. Милошевић и Живојиновић бавили су се променама изазваним очинством као извориштем потреба за целоживотним учењем. Рад су утемељили на схватању да је у друштвеним наукама очинство феномен који је до недавно био запостављен. Но, концепт целоживотног учења и образовања отворио је простор за другачија објашњења. Милошевић и Живојиновић су у квалитативном истраживању настојали да сазнају које промене очинство доноси на лични, индивидуални план развоја очева, посебно у смислу могућих изворишта потреба за целоживотним учењем. Различите перспективе и могућности које дигитално окружење пружа за целоживотно образовање анализирани су у раду ауторке Николић и сарадника, који су пошли од тога да дигиталне платформе, ресурси и алати омогућују флексибилност, доступност и персонализацију учења, чиме доприносе развоју појединаца и њиховој професионалној адаптивности, док, са друге стране, перзистирају и изазови, попут дигиталне (не)писмености, коришћења дигиталних технологија и креирања окружења за дигитално целоживотно учење. Аутори сматрају да дигитално окружење, упркос изазовима, представља кључну платформу за оснаживање појединаца и заједница у контексту глобалних промена и друштвеног напретка. У раду ауторке Јовановић и Красуље истражује се како се принципи целоживотног учења могу интегрисати у тим за стицање талената у оквиру одељења за људске ресурсе, осигуравајући да запослени у тим одељењима остану информисани о константном технолошком напретку. Користећи студију случаја као методолошки дизајн, истраживање се фокусира на изазове недостатка стандардизације, високих трошкова и неефикасности у процесима запошљавања и описује могуће иновативне образовне стратегије решавања тих питања – саморегулисано учење и интеграцију нових технологија у подстицању одрживе и адаптабилне радне снаге. Ауторке Гојак и Мишовић су у тексту пошле од схватања да целоживотно образовање особа са инвалидитетом може представљати стратегију за унапређење квалитета живота и друштвеног положаја особа са инвалидитетом и подршку њиховом аутономном животу. Ради укључивања студената у процес креирања знања које се тиче њиховог универзитетског образовања и идентификовања важних аспеката искуства универзитетског школовања особа са инвалидитетом, ауторке су спровеле квалитативно истраживање и на основу добијених података формулисале су препоруке за унапређење квалитета универзитетског образовања за особе са инвалидитетом. У раду о еколошкој свести кроз пројектно учење у настави Природе и друштва у основним школама у Даки (Бангладешу) ауторка Хамид је, примењујући квалитативну анализу, истраживала како учење засновано на пројектима промовише целоживотно учење међу наставницима и еколошку свест међу ученицима. Пројектно учење је испитивано у односу на свест ученика о загађењу ваздуха, воде, земљишта и проблему буке. Кроз развој наставника и ангажовање ученика истраживање је показало да пројектно учење може да створи ангажованије и прилагодљивије окружење за развој.

Десет радова објављених у овом тематском броју *Иновација у настави* показује само мали дијапазон широког спектра проблема о којима се расправља у оквиру концепта целоживотног учења и образовања. Искорак и критички приступ разноврсним проблемима који се односе на целоживотно учење и образовање (о чему имамо прилике да читамо у овом тематском броју) доприноси чвршћем утемељењу и јаснијем профилисању концепта, усмереног на стварање бољег друштва, у коме се појединци оснажују да утичу на сопствену будућност.

Гостујуће уреднице

Проф. др Кристијинка Овесни, Филозофски факултет Универзитета у Београду
Др Јелена Покимица, Clinical Assistant Professor, Boise State University, USA